

Το σπήλαιο του Κύκλωπα βρίσκεται στο νότιο τμήμα του βραχώδους και αφιλόξενου νησιού Γιούρα. Τα Γιούρα ανήκουν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των βόρειων Σποράδων και απέχουν περίπου 20 μίλια από την Αλόννησο.

Το σπήλαιο του Κύκλωπα βρίσκεται σήμερα σε υψόμετρο 150 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας, και είναι, με διαστάσεις θαλάμου 60Χ50 και ύψος 15 μέτρα, το μεγαλύτερο των βόρειων Σποράδων. Η συστηματική ανασκαφική έρευνα στο εσωτερικό του (1992-95) τεκμηριώνει αδιάκοπη ανθρώπινη δραστηριότητα από τη Μεσολιθική εποχή (10.000-6.800 πΧ) στην Προκεραμική Νεολιθική (6.800-6.500 πΧ), μέχρι τη Νεώτερη Νεολιθική περίοδο ΙΙ και τις αρχές της Νεολιθικής (4600/4500-3300/3200 πΧ). Η χρήση του σπηλαίου συνεχίστηκε και κατά τους ιστορικούς χρόνους (Κλασσική-Ρωμαϊκή περίοδος).

Στις ανασκαφικές τομές που διανοίχτηκαν στην είσοδο του σπηλαίου διερευνήθηκαν ανθρωπογενείς επιχώσεις, πλουσιότατες σε λίθινα και οστέινα τέχνεργα, κεραμική, οστά ζώων και ψαριών και όστρεα.

Ξεχωριστή σημασία για την προϊστορία του Αιγαίου έχουν οι επιχώσεις της Μεσολιθικής εποχής, πάχους 3,8 μέτρων, που αποδεικνύουν την εντατική χρήση του σπηλαίου κατά την περίοδο αυτή. Λίθινα τέχνεργα και οστά ζώων επιβεβαιώνουν τη διεξαγωγή του κυνηγιού, ενώ τα φυτικά κατάλοιπα και τα πολυάριθμα όστρεα και σαλιγκάρια πιστοποιούν την αμείωτη τροφοσυλλογή. Εκατοντάδες οστά ψαριών, κυρίως τονοειδών, και δεκάδες οστέινα

αγκίστρια (περίπου 45) διαφόρων μεγεθών (6 χιλιοστά έως 7 εκατοστά), φανερώνουν εντατικές αλιευτικές δραστηριότητες με προηγμένο εργαλειακό εξοπλισμό.

Επειδή η θαλάσσια αυτή περιοχή είναι ακόμη και σήμερα πέρασμα τονοειδών, κυρίως το φθινόπωρο, θεωρείται πιθανό ότι το σπήλαιο του Κύκλωπα φιλοξενούσε περιοδικά ομάδες εξειδικευμένων ψαράδων από τα γειτονικά νησιά, που αποδεδειγμένα κατοικούνταν εντατικά κατά την 9η-7η χιλιετία πΧ (Αλόννησος). Η μετάβαση από το ένα νησί στο άλλο, μέσα από τα στενά θαλάσσια περάσματα που υπήρχαν στην περιοχή στην αρχή του Ολόκαινου, γινόταν πιθανότατα με στοιχειώδη πλωτά μέσα (σχεδίες). Ας μη ξεχνάμε ότι η ναυσιπλοΐα στο Αιγαίο τεκμηριώνεται από τα μέσα της 9ης χιλιετίας, με τα τέχνεργα από οψιανό της Μήλου, που βρέθηκαν στο σπήλαιο Φράγχθι της Ερμιονίδας.

Στο σπήλαιο Κύκλωπα βρέθηκε σε στρώματα της 9ης χιλιετίας π.Χ. και τμήμα από το κρανίο γυναίκας, της οποίας η ηλικία δεν έχει προσδιοριστεί με βεβαιότητα. Ανθρωπολογικό υλικό της Μεσολιθικής εποχής προέρχεται και από ταφές, που βρέθηκαν σε σπήλαια στην Αττική, στο Φράγχθι Ερμιονίδας, στη Θεόπετρα Καλαμπάκας και στο Μαρουλά Κύθνου.

Στα ευρήματα της Μεσολιθικής συγκαταλέγονται και κοσμήματα από όστρεο και πεταλίδες

που, με ειδική επεξεργασία, μετασκευάστηκαν σε κουτάλια.

Στις επιχώσεις της Νεολιθικής εποχής, στο σπήλαιο του Κύκλωπα στα Γιούρα, πιστοποιούν τη μείωση της αλιείας κατά τη Προκεραμική και Αρχαιότερη Νεολιθική, την εκτεταμένη συλλογή οστρέων και σαλιγκαριών και την εντατική ενασχόληση με την κτηνοτροφία, που μαζί με τη γεωργία, αποτέλεσε βασική συνιστώσα του νεολιθικού τρόπου παραγωγής. Η πρώιμη εξημέρωση και εκτροφή ζώων στον περιορισμένο χώρο των άγονων νησιών (Γιούρα, Κυρά Παναγιά) παρέχει πολύτιμα στοιχεία για την προσέγγιση του προβλήματος υιοθέτησης του νεολιθικού τρόπου παραγωγής από την Ασία στη Ευρώπη, το οποίο παραμένει ακόμη ανοιχτό, λόγω ελλιπών αρχαιολογικών δεδομένων. Η κτηνοτροφία παραμένει σημαντικός οικονομικός παράγοντας ως το τέλος της Νεολιθικής εποχής,

Κατά την μετάβαση από την Αρχαιότερη (6600/6500-5900/5800 π.Χ.) στη Μέση Νεολιθική (5900/5800-5400/5300 π.Χ.) παρατηρείται εντατική χρήση του σπηλαίου. Αξιοσημείωτη είναι η ποιότητα δεκάδων κλειστών αγγείων με γραπτή διακόσμηση, που βρέθηκαν συγκεντρωμένα σε ένα σημείο του σπηλαίου. Η σημασία της κεραμικής αυτής κατηγορίας στις κοινωνίες της Μέσης Νεολιθικής και η παρουσία της μέσα στο σπήλαιο υποδηλώνει, πέρα από την κατοίκηση, κάποια ιδιαίτερη χρήση του σπηλαίου του Κύκλωπα. Κατά τη Νεότερη (5400-4500 π.Χ.) και την Τελική Νεολιθική περίοδο (4600/4550-3300/3200 πΧ) σημειώνονται εντατικότατες επαφές με το νότο και το βορειοανατολικό Αιγαίο, που

ανιχνεύονται αντίστοιχα στη συχνότερη χρήση οψιανού από τη Μήλο για την κατασκευή λίθινων τέχνεργων, και στην κεραμική. Οι επαφές αυτές οφείλονται στη γεωγραφική θέση των Γιούρων και γενικά των βόρειων Σποράδων στους θαλάσσιους δρόμους που οδηγούσαν από το βόρειο και ανατολικό Αιγαίο στο νότιο Αιγαίο.